

Na vlastní oči

*Tento článek je určen zejména pro ty čtenáře, kteří dosud neměli moc příležitostí **komunikovat s odezírajícími neslyšícími či nedoslýchavými lidmi.***¹

*Pokusím se zde popsat některé aspekty odezírání tak, jak je znám ze své zkušenosti. Předem upozorňuji, že jsem ztratila sluch až v době, kdy jsem se již naučila mluvit. Zdůrazňuji to proto, že **znalost mluveného jazyka je jednou ze základních podmínek pro odezírání.***

Z tohoto hlediska je nutno brát v úvahu odlišnou (mnohem obtížnější) situaci lidí, kteří se neslyšící již narodili, nebo přišli o sluch v tak útlém věku, že se nemohli naučit mluvenou řeč spontánně, poslechem a nápodobou.

Nejhůř odezírám, když mi na porozumění záleží

V běžném životě mezi slyšícími lidmi se neslyšící člověk nevyhne situacím, kdy musí odezírat. V zaměstnání, na ulici, v obchodě... Není-li nablízku tlumočnická služba a sdělení není podáno ve znakovém jazyce či písemnou formou, nezbyvá mu nic jiného, než **snažit se odhadnout, co se mu lidé okolo něj snaží sdělit.** Občas obsahu řečeného porozumí správně, jindy nesprávně, a někdy se mu to nepodaří vůbec. **Bylo by však chybou případný neúspěch přičítat na vrub odezírajícímu člověku a vyčítat mu, že se málo snaží.**

V průběhu téhož dne odezírám s různým úspěchem, podle toho, jak se právě cítím. Jsem-li například unavena nebo rozčilená, neodezřu někdy ani jednoduché sdělení, i když se o to velmi snažím. Největší problémy při odezírání mívám právě tehdy, když mi na porozumění nejvíce záleží. Zaplaví mne pocit strachu z neúspěchu – a neštěstí je hotové.

Jsem-li v pohodě a partner zná a dodržuje pravidla potřebná pro odezírání, pak je naděje na porozumění vyšší (třebaže ani tehdy není úspěch zaručen).

Navázání zrakového kontaktu

Někdy mne partner zapomene předem upozornit, že se chystá mluvit. Pak "nechytím" včas začátek věty a nepochopím smysl dalších slov.

¹ Redakční poznámka: Podrobné informace o odezírání mohou zájemci nalézt v publikaci *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*, kterou recenzujeme v tomto čísle ČDS (Čeština doma a ve světě).

Správné upozornění je pohyb rukou (zamávání) nebo lehký opakovaný dotyk na předloktí. Nestačí, když do mne někdo jen strčí loktem – mohu to mylně považovat za náhodný dotyk při pohybu, který pro mne nemá žádný signální význam.

Každý sice uznává, že se na něj při odezírání musím dívat, málokdo však pochopí, proč **potřebuji, aby zrakový kontakt byl vzájemný.** Když se na mne partner při hovoru také dívá, mohu snadněji dát najevo mimikou či gestem, nakolik ve kterém okamžiku rozumím a kdy již začínám mít problémy.

Důležité je i **vhodné osvětlení.** Ostré světlo svítící přímo do očí je nepříjemné každému. Větší zlo však je, svítí-li do očí odezírajícímu. Za prvé proto, že nemůže dobře odezírat, za druhé proto, že má celodenním nuceným odezíráním unavené oči. **U neslyšícího člověka musí zrak plnit více funkcí, než kdyby slyšel, a proto si jej musí úzkostlivě šetřit.**

Když mluvící osoba sedí, potřebuji si také sednout, **abych měla její tvář ve výši svých očí.** Jinak mi ve výhledu na ústa překáží její nos. Podobné je to, když někdo o hodně menší než já stojí vedle mne. Pak někdy pomůže, když při mluvení trochu zvedne bradu. Když má někdo ústa naopak o něco výše než jsou moje oči, tak mi to při odezírání tolik nevadí.

Velice často se setkávám s lidmi, kteří se snaží mluvit na mne zblízka. Snad mají dojem, že jim pak budu lépe rozumět. Opak je pravdou. Pak musím buď ustoupit, anebo aspoň odklonit horní polovinu těla. **Z příliš malé vzdálenosti totiž nemohu dobře zaostřit zrak na jejich ústa.**

Vyhovuje mi, když **jsme s partnerem čelem proti sobě.** Je-li vedle mne, musím trvale držet hlavu na stranu. Špatně mu vidím na ústa a po chvíli mne bolí za krkem.

Začátek hovoru

Znalost tématu sdělení, které má následovat, je při odezírání poloviční úspěch. Uspadňuje to odhad slov, ze kterých se dá odvodit několik dalších možných variant, které mohou následovat.

Pokud obsah sdělení nevyplývá z momentální situace, která je mi zřejmá, pak je vhodné, aby mi partner předem sdělil, o čem chce hovořit. Jinak mi zabere mnoho času, než se v obsahu řečeného zorientuji, a mezitím mi mnohé z jeho řeči uteče.

Musíme si na sebe zvykat

U každého člověka si musím nejdřív zvyknout na jeho způsob hovoru. Zvykání bývá oboustranné, protože když se druhý člověk snaží se mnou dorozumívat, musí se také přizpůsobit. Některým lidem porozumím ihned, jiným až po delší době častého kontaktu, ale **znám i několik lidí, jejichž mluvu nedokážu odezírat vůbec.**

Odezírání je v podstatě snaha zachytit zrakem to, co má být správně vnímáno sluchem. Viditelné pohyby úst jsou jen "vedlejším produktem" při modulaci výdechového proudu během mluvení. Proto si **mnoho slyšících lidí nedává pozor na to, jak při mluvení otvírají ústa. Stačí jim, když sami sebe slyší.**

Tak jako slyšící lidé u druhých hodnotí hlasový projev, neslyšící si všimá pohybů jejich úst. Zda je otvírají dostatečně, zda nemluví příliš rychle a zda dodržují přirozený rytmus mluvy.

Vadí mi nejen, když někdo otvírá ústa málo, ale i když je otvírá příliš mnoho. Rychlou mluvu nestačím sledovat, ale při slabikování je problém sestavit viděné mluvní pohyby do slov a vět. **Nejlépe se odezírá plynulá řeč, s krátkými přestávkami tam, kde se v psaném projevu obvykle dělá interpunkce.** Tyto malé přestávky v řeči mi poskytují trochu času k tomu, abych si viděné pohyby úst "poskládala" v duchu dohromady a zkoumala, zda dávají nějaký smysl.

Pouhé sledování pohybu úst nestačí

Zrakové informace při vnímání řeči pozorováním pohybu rtů jsou velmi nepřesné a zlomkovité. Mnoho slov zní jinak, ale pohyby úst jsou při nich stejné. Při odezíráni pak dochází k mnoha omylům.

V běžných podmínkách proto **nelze odezírat jen jednotlivé mluvní pohyby nebo mluvní obrazy. Je nutno odhadnout smysl celého sdělení.** K tomu napomáhá několik "záchytných bodů": výraz tváře, pohyby rukou a těla. (Někdy jsou tyto projevy pro mne jediným zdrojem informací. Stává se totiž, že se mi nepodaří rozluštit, co mi říká, ale poznám, jaký má vztah k tomu, o čem právě hovoří.)

Zatímco se dívám na mluvícího člověka, musím velmi rychle přemýšlet. Porovnávám to, co jsem viděla, s tím, co již znám z vlastní zkušenosti, z četby nebo z vyprávění ostatních.

Vlastní názor na sdělovaný obsah si mohu tvořit až poté, kdy se ujistím, že jsem rozuměla správně.

On o voze, já o koze

Někdy se domnívám, že jsem rozuměla dobře, ale později zjišťuji, že jsem se mýlila. Nebo mne někdo ujišťuje, že už mi něco říkal, ale já o tom nevím. Rozuměla jsem totiž něco jiného, a protože jsem byla přesvědčena, že rozumím správně, dále jsem se již neptala.

Na omyl se většinou přijde tehdy, když odpovím podle toho, co jsem rozuměla, tedy naprosto nesmyslně. Například na větu "*Půjdeme na houby?*" (kterou jsem odezřela jako "*Půjdeme nakoupit?*") odpovím, že už mají zavřeno.

Jedna moje známá vyprávěla, jak se proti tomu předem pojistila ve skupině neznámých lidí. Informovala je, že neslyší, a že proto někdy špatně rozumí, o čem se povídá. Požádala je, aby brali s rezervou, když jim bude blahopřát při sdělení o úmrtí matky nebo kondolovat k právě získanému diplomu.

Odezírání je vyčerpávající

Nevydržím odezírat příliš dlouho. Potřebuji častěji odpočívat. Proto jsem raději, když mne můj partner také nechá mluvit. Jsem toho názoru, že mu pohodlný poslech nedá tolik práce jako mně odezírání.

Musím ovšem dbát na to, aby moje povídání mělo "hlavu a patu" a nebylo nudné. (Využívám přitom vytrénované schopnosti sledovat neverbální projevy ostatních lidí, takže jakékoli známky nezájmu či nesouhlasu okamžitě zaregistruji. Tuto schopnost má většina lidí, kteří neslyší.)

Když je druhý člověk příliš povídavý a já musím dlouho odezírat, přestávám někdy vnímat, co říká. Přiznám se, že někdy jsem již příliš unavena a nechci se stále znovu ptát, co mi druhý povídal, snažím se být zdvořilá a raději jen přikývnu, i když nerozumím.

Věra Strnadová